

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

УДК «715»:338,45+(477) «1943/1944»

Ігор Вєтров
(Київ)

ПОЧАТОК ВІДРОДЖЕННЯ ЧОРНОЇ МЕТАЛУРГІЇ УКРАЇНИ (1943 – 1944 рр.)

Розкриваються особливості відродження металургійної галузі України на завершальному етапі Другої світової війни. Аналізуються характер і масштаби збитків, завданих цьому сегменту промисловості в ході евакуаційних заходів та бойових дій.

Ключові слова: Друга світова війна, Україна, індустрія, чорна металургія, відбудовна стратегія, фінансові, матеріальні, трудові ресурси.

Чорна металургія поряд з вуглевидобувною, залізорудною і машинобудівною галузями становили фундамент індустріального потенціалу України. У ході евакуації 1944 р., бойових дій і реалізації тактики «випаленої землі» воюючими сторонами промисловим об'єктам було завдано величезних збитків. Їхнє відновлення потребувало нестандартних і водночас вивірених організаційно-технічних рішень, концентрованих інвестицій, а також залучення значних контингентів робочої сили.

У радянські часи відбудовна епопея стала одним з провідних історіографічних напрямів, однак більшість цих праць була виконана в історико-партійному, глорифікаційному ключі й не давала справжнього уявлення про труднощі відбудови, засоби, якими вона здійснювалася, та її внутрішній зміст [1, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10].

У незалежній Україні ця тема привертала увагу лише кількох дослідників, зокрема М.В. Ковалю, М. Лободи, П. Чернеги, М. Головка, О. Лисенка, які торкалися окремих її аспектів [2, 5, 6, 7, 11].

Сучасні методологічні підходи, доступні джерельні масиви створюють підґрунтя для плідних дослідницьких зусиль у цьому напрямі.

Мета і завдання цієї статті полягає в тому, аби з'ясувати мотивацію та концепцію відбудовної стратегії радянського керівництва, розкрити арсенал засобів, що використовувалися в процес організації та налагодження виробництва, простежити наслідки початкової фази відновлювальних робіт у машинобудівній галузі республіки.

Бойові дії та гітлерівська окупація завдали індустріальному комплексу України гігантських збитків. У другій половині 1941 р. – першій половині 1942 р. радянське керівництво організувало демонтаж і вивезення у віддалені райони країни обладнання і матеріали 550 найбільших промислових підприємств республіки, а те, що не вдавалося евакуювати, знищувалося. Відступаючи, нацисти довершили справу: 28 об'єктів металургійної та 25 коксохімічної промисловості було перетворено на руїни, кваліфіковані робітничі кадри, інженерно-технічний персонал виявився розпорошеним.

На відміну від підприємств інших галузей обладнання металургійних заводів можна було демонтувати й вивезти у східні райони СРСР лише частково. Тому в руслі тактики «випаленої землі» устаткування, що не підлягало евакуації та вся інші інфраструктура спеціальними саперними підрозділами висаджувалась у повітря чи приводилась у стан непридатності. У зв'язку з цим масштаби і характер руйнувань на об'єктах чорної металургії ставили керівництво держави перед необхідністю відновлення галузі практично з нуля. Вкрай несприятливі стартові умови погіршувала майже цілковита руйнація супутніх галузей – вуглевидобутку, залізорудної та коксохімічної промисловості, енергетики, а також гострий дефіцит основного технічного обладнання, матеріалів та кваліфікованих кадрів.

Стрижневим концептом відбудовної стратегії в цій галузі стало: по-перше, максимальне використання місцевих ресурсів; по-друге, залучення робочої сили з інших регіонів республіки, по-третє, концентрація фінансово-матеріальних ресурсів на тих підприємствах, які могли вже найближчим часом дати продукцію, адже країна ще продовжувала війну і фронт потребував нових танків, літаків, гармат.

Нормативно-правовою базою відродження чорної металургії формували рішення ДКО, центральних, республіканських та місцевих органів, влади, спрямовані на реалізацію економічних

планів радянського керівництва. Так, у постанові ДКО «Про першочергові заходи щодо відбудови вугільної промисловості Донецького басейну» від 26 жовтня 1943 р. ставилося завдання забезпечити вугіллям об'єкти металургії та інших галузей індустрії. 19 вересня 1944 р. ДКО ухвалив постанову «Про заходи з відбудови Криворізько залізрудного басейну Наркомчормету», 1 жовтня – «Про посилення уваги в справі відбудови і розвитку вугільної і нафтової промисловості, чорної і кольорової металургії та електростанцій», 23 листопада – «Про заходи допомоги чорній металургії Півдня», в яких відбудовна стратегія набувала конкретних обрисів.

Одночасно республіканські органи здійснювали комплексне обстеження підприємств галузі, встановлювали обсяги збитків і характер ушкоджень, кількість наявного обладнання і на цій підставі виробляли відповідні рішення та відбудовний алгоритм.

Та ще до того, як управлінський апарат з'ясував ситуацію і займався економічним плануванням, на щойно визволеній від гітлерівських військ території силами місцевих органів влади і цивільного населення розпочиналися відновлювальні роботи: розбирання завалів, вивезення сміття, впорядкування території та виробничих площ, збирання і ремонт інструментів, апаратури, відновлення приміщень тощо.

У вересні 1943 р. Д. Коротченко надіслав Г. Маленкову інформацію про стан відновлення металургії та енергетики Ворошиловградської області. У документі повідомлялось, що на території області розміщується 3 металургійні і 4 коксохімічні заводи Наркомчормету: Лутугінський чавуноливарний, Ворошиловградський трубний ім. Якубовського, Ольховський коксохімічний та інші.

Взимку 1943 р., відразу після звільнення, на цих об'єктах почалися відбудовні роботи. За півроку на підприємствах сталися великі зрушення.

Лутугінський чавуноливарний завод до війни виробляв вальцепрокатні й млинарні валки. Колектив підприємства (директор – Скориков) відновив вагранку № 5, механічну ковальську й модельну майстерні, встановив кран, підготував 15 фундаментів для встановлення вальцетокарних верстатів, зібрав 150 двигунів, відремонтував один ланкаширський котел, всі основні залізничні шляхи, водну магістраль. Всі вагранки заводу могли бути відновлені й завод мав можливість розпочати роботу за умови повернення верстатів для обробки вальців.

Ворошиловградський трубний завод ім. Якубовського (директор – Кондрашов) спеціалізувався на виробництві газових зварних труб. Тут вдалося швидко відновити механічний і ковальський цехи, підготувати до пуску зварювальну піч, прокатний 2-ланцюговий стан № 2, парові котел, машину і лебідку, поновити заводські шляхи. Вже 20 квітня на заводі почався прокат труб і впродовж двох місяців на власних ресурсах він давав по 100 – 150 т труб на місяць. Надалі через відсутність заготовок труб – штрипсів – виробництво зупинилось.

До війни на заводі працювало 700 осіб, у 1943 р. – 60. Саме дефіцит заготовок і кадровий «голод» гальмували відродження підприємства [12].

На Ольховському коксохімічному заводі (директор – Тяпкін) було відновлено механічний цех, підготовлені до пуску коксові батареї № 2 і № 3, вуглеприймні ями двох елеваторів, вугільні башти, всі основні залізничні шляхи. Однак з травня відбудовні роботи припинилися через відселення місцевих мешканців з прифронтової смуги. Наявні кадри були переведені на Лутугінський завод. Влітку відродження підприємства продовжилось і в жовтні на коксових печах першої черги вироблялося до 200 т ливарного коксу на добу. На об'єкті до війни було зайнято 900 чол., а восени 1943 р. – 150 [13].

За інформацією Сталінського облвиконкому від 13 грудня 1943 р., на Маріупольському металургійному заводі ім. Ілліча 23 вересня завершили відновлення турбіни потужністю 100 кВт, 12 жовтня – турбіни 1000 кВт постійного струму та генератор змінного струму на 250 кВт. 8 листопада стали діяти турбіни потужністю 750 кВт. Пуск цих енергетичних потужностей дав змогу відновити роботу кисневої станції, прискорити введення в дію інших агрегатів, налагодити водопостачання.

13 жовтня 1944 р. відбувся запуск мартенівських печей № 1, 2, 6, на яких до 6 листопада було виплавлено 384 т сталі.

Подальше введення в експлуатацію заводських агрегатів залежало від пуску на заводі ЦЕС потужністю 20 тис. кВт.

Дирекція заводу, ІТП та робітники докладали великих зусиль, аби запустити прокатні стани «6» до 15 грудня, «420» – до 20 грудня, № 1 і № 4 – до 15 грудня 1944 р. [14].

На «Азовсталі» вдалося відремонтувати кисневу станцію продуктивністю 100 балонів кисню на добу, відновити роботу в механічному й ливарному цехах. Відбудований міст через р. Кальміус

знову з'єднав завод з містом. Продовжувалися роботи з розбирання завалів та очищення території підприємства.

Колектив Єнакієвського металургійного заводу одним з перших розпочав відродження об'єкту, підготувавши до пуску доменну піч № 6. Завершувалась підготовка до пуску домни № 4, а також повітродувних машин «Клейн» та «Ердгард-Зімлер», здатних повністю задовольнити киснем печі № 4 і № 6. Продовжувався ремонт газодинамічних машин № 1 і № 2. На заводі встановили першу машину стану «555», що виробляла 380 кВт електроенергії. Готувалися до пуску мартенівська піч № 5, а також 2-й конвертор, ремонтувалися повітродувні машини для бесемера. На підприємстві вже діяли механічний, цехи вогнетривів та ширвжитку.

На Макіївському металургійному заводі пустили в експлуатацію відновлену електростанцію потужністю 750 кВт, завершили роботи на одній з домн. Перебувала в ремонті повітродувна машина, після завершення якої планувалося пустити в дію цю доменну піч. На той час працювало 3 мартенівські печі й готувалась до пуску піч № 4.

За напруженим графіком велись роботи з введення в дію двох доменних печей добовою продуктивністю 2000 т чавуну, а також забезпечення нормального ритму роботи 4 мартенівських печей добовою продуктивністю 700 т сталі. У першому кварталі 1944 р. їх пуск давав можливість виплавляти 20 % довоєнних обсягів чавуну й сталі. Всі ці потужності потребували 10 тис. кВт електроенергії.

Робітники та ІТП Сталінського металургійного заводу підготували до пуску доменну піч № 3, ремонтували 2 повітродувні машини. Дві домни планувалося здати в експлуатацію наприкінці грудня 1943 р.

Вівся ремонт на мартенівських печах № 3 і № 4. Газогенератори, що подавали газ мартенівської печі № 4, відновили, а от неготовність розливного прольоту затримував її введення в дію. Прокатний стан «350» і цех вогнетривів були готові до експлуатації, але для її початку бракувало електроенергії. Технічною водою, необхідною для функціонування першої черги, завод був забезпечений.

На Костянтинівському металургійному заводі повністю відновили мартенівську піч № 1, підготували розливний візок та крани. Відновлювалась і мартенівська піч № 2, працювали 2 вагранки ливарного цеху. Пущена в хід парова машина, що виробляла 500 кВт електроенергії.

Колектив Краматорського металургійного заводу готував до введення в дію доменну піч № 3, мартенівські печі № 2 і № 3, а також прокатний стан «600».

Розгортанню повноцінного виробництва металу перешкождали перебої з постачанням коксу, електроенергії, води, енергетичних потужностей, брак деяких матеріалів і сировини, зокрема, марганцю.

19 лютого 1944 р. начальник оперативної групи Наркомбуду СРСР у Донбасі Вишневський підготував на ім'я Д. Коротченка довідку про хід робіт з відбудови заводів Наркомчормету в Донбасі. У документі було розписано терміни ремонту і введення в дію окремих агрегатів, потужностей, обладнання на об'єктах галузі.

Так, на Макіївському металургійному заводі до 25 березня 1944 р. належало поставити до ладу турбогенератор № 1 потужністю 25 мгвт, до 15 лютого – котел № 4 на 90 т пари на год., до 20 березня – котел № 6 (90 т пари на год.), Краматорському металургійному – до 15 березня – турбогенератор (12,5 мгвт), до 25 березня – котли № 1 і № 2 по 60 т пари на год., Ворошиловському – до 15 квітня – турбогенератор (7 мгвт) і до 20 березня – котел (45 т пари на год.), «Азовсталі» – до 15 травня – турбогенератор (24 мгвт), 15 грудня 1943 – котли № 3 і № 4 (по 90 т пари на год.), до 15 квітня 1944 р. – котел № 1 (90 т пари на год.), до червня 1944 р. – котли № 2 і № 5, Пантелеймонівському динасовому заводі – до 20 лютого – турбогенератор (1,2 мгвт), до 20 січня – котел № 3, до 25 листопада 1943 р. – котли № 1 і № 2 (по 5 т пари на год.), Ново-Єнакієвському коксохімічному заводі – до 10 березня – 2 коксові батареї загальною продуктивністю 1200 т коксу, Ново-Макіївському – до 15 квітня – 2 коксові батареї загальною потужністю 1500 т коксу, Ворошиловському – до 25 лютого – батарею на 500 т, до 10 квітня ще одну таку батарею, Маріупольському – до 5 березня одну батарею на 1000 т, Чумаківській збагачувальній фабриці – до 15 квітня довести продуктивність до 200 т вугілля на год., Горлівському КХЗ – до 10 березня коксову батарею (600 т), до 15 квітня – другу батарею такої ж потужності, Краматорському – до 10 квітня – коксову батарею (250 т), Нікітовському – до 20 квітня – 2 коксові батареї на 150 т, до 5 червня – вуглемийку (25 т на год.), Смоляннівському – до 15 квітня та 20 травня – по 1 батареї по 175 т на добу, до 10 червня – ще 2 такі батареї,

Мушкетівському – до 25 листопада 1943 р. 6 коксових батарей по 150 т, 20 січня 1944 р. – 3 батареї на 300 т, 10 березня – 2 по 130 т коксу на добу.

У 1944 р. планувалося на Маріупольському металургійному заводі відновити 2 доменні та 6 мартенівських печей, Макіївському – 2 доменні та 6 мартенівських [15, арк. 18 – 22].

Така деталізація термінів ремонту й будівництва на об'єктах металургійної галузі була покликана забезпечити високу виконавчу дисципліну, розпорядливість, відповідальність керівників усіх ланок. Але масштаби робіт, задіяність багатьох наркоматів та відомств, збої в роботі транспорту, гострий дефіцит обладнання, матеріалів, сировини, електроенергії та кваліфікованої робочої сили ускладнювали дотримання визначених центральними органами графіків.

До лютого 1944 р. вдалося виконати такий обсяг робіт. «Азовстальбуд» вів роботи з відновлення електростанції, в лютому завершувалося виготовлення металоконструкцій, а 25 лютого почався монтаж споруди. Розпочався демонтаж металоконструкцій та їхній ремонт для доменної печі № 3.

На Макіївському металургійному заводі вилися роботи з розбирання зруйнованих конструкцій корпусу ТЕЦ. Виготовлялися металоконструкції для електростанцій, відбудовувалися споруди розподільного пристрою. Відновлювалися житлові приміщення для робітників, які прибували на підприємства, та підсобні підприємства.

Відновлювані електростанції та коксохімзаводи не мали належного теплосилового та електричного устаткування. Незадовільно здійснювалося відвантаження на ці об'єкти деревини, цементу, скла, інших будматеріалів. Існувала гостра потреба в 3000 т металу. За наявності 20 екскаваторів для проведення робіт необхідні були ще 8, компресорів-відповідно – 12 і 8, пересувних електростанцій – 43 і 15, автомашин – 249 і 250, металорізальних верстатів – 82 і 120, електрозварювальних агрегатів – 60 і 20, електрозварювальних апаратів – 160 і 120, лісопилорам – 6 і 15 [15, арк. 18 – 24].

27 квітня 1944 р. Наркомчормет затвердив план введення в дію відновлюваних потужностей у визволених від окупантів областях України (див. табл. 1) [15, арк. 50 – 52].

	Всього	Харків. обл.	Ворошиловгр. обл.	Сталінська обл.	Дніпропетр. обл.
<u>Доменні печі</u>					
Кількість	17	–	3	9	3
Потуж. у тис. т	3465	–	355	2205	600
Потуж. в % підсумк.	100 %	–	10,3 %	63,6 %	17,3 %
<u>Мартенівські печі</u>					
Кількість	62	–	5	25	16
Потуж. у тис. т	3712	–	215	1835	727
Потуж. в % підсумк.	100 %	–	5,8 %	49,4 %	19,6 %
<u>Бесемерівські конвектори</u>					
Кількість	2	–	–	2	–
Потуж. у тис. т	240	–	–	240	–
Потуж. в % підсумк.	100 %	–	–	100%	–
<u>Прокатні стани</u>					
Кількість	43	–	2	26	6
Потуж. у тис. т	5675	–	200	3215	540
Потуж. в % підсумк.	100 %	–	3,5 %	56,7 %	9,5 %
<u>Трубопрокатні агрегати</u>					
Кількість	43	–	–	1	1
Потуж. у тис. т	250	–	–	120	120
Потуж. в % підсумк.	100 %	–	–	48 %	12 %
<u>Коксові батареї</u>					
Кількість	64	3	13	44	4
Потуж. у тис. т	8585	100	1640	5765	1080
Потуж. в % підсумк.	100 %	1,2 %	19,1 %	67,2 %	12,8 %

Вогнетривкі агрегати					
У т.ч. шамот у тис. т	474	–	100	374	–
У % до підсум.	100 %	–	21,1 %	78,9 %	–
динас у тис. т	200,4	–	–	200,4	–
У % до підсум.	100 %	–	–	100 %	–
обпалений доломіт	80	–	–	80	–
У % до підсум.	100 %	–	–	100 %	–
Турбогенератори					
Кількість	10	–	1	6	3
Потужність у тис. квт	86,1	–	7,5	72,6	6
Потуж. у % підсумк.	100 %	–	8,7 %	84,3 %	7 %
Котли					
Кількість	22	–	3	19	–
Потуж. т/год	1100	–	165	935	–
Потуж. у % до підс.	100 %	–	15 %	85 %	–
Аглострічки					
Кількість	6	–	–	4	2
Потуж. у тис. т	3000	–	–	2000	1000
Потуж. у % до підс.	100 %	–	–	66,7 %	–

Наприкінці березня 1944 р. до ЦК КП(б)У надійшла доповідна записка «Про хід відбудовних робіт підприємств чорної металургії та електростанцій Дніпропетровської області». У ній повідомлялося, що до 10 березня на Дніпропетровщині відновлена одна доменна піч на заводі ім. Дзержинського з усіма допоміжними агрегатами. Ще дві домни передбачалося поставити до ладу у квітні: одну – на заводі ім. Дзержинського (на 556 м³), другу – на заводі ім. Петровського (650 м³).

За цей час відновлено 8 мартенівських печей загальною «садкою» 330 т: 3 – на заводі ім. Дзержинського, по 2 – на заводах ім. Петровського й ім. Леніна, 1 невелика – на заводі ім. К. Лібкнехта.

До 4 лютого 1944 р. одна мартенівська піч на заводі ім. Дзержинського виплила 4944 т сталі. Як паливо використана кам'яновугільна смола, що надходила з коксохімічних підприємств. Однак у березні – квітні виплавка припинилася через відсутність палива.

На початку квітня 1944 р. планувалося ввести в дію 5 мартенівських печей на заводах: ім. Дзержинського, ім. Леніна, ДЗМО – по 1 печі, на заводі ім. Петровського – 2.

До весни 1994 р. вдалося відновити 17 прокатних станів: на заводі ім. Дзержинського – тонколистовий, товстолистовий, середньосортний (500) і бандажний, на заводі ім. Петровського – крупносортний № 5 (550) і тонколистовий № 10. На тонколистовому стані заводу ім. Дзержинського прокатано 97 т листа для покрівлі цехів заводу, після чого він зупинився через відсутність електроенергії.

На заводі ім. Леніна були зібрані й встановлені основні вузли і деталі прошивного «фасля», редукційного станів, а також 4 стани для виготовлення труб внакладку, 2 – для виготовлення труб встик і 2 калібрувальних стани.

У квітні 1944 р. на заводі ім. Петровського планувалося завершити підготовку до пуску товстолистого стану № 4, на заводі ім. Комінтерна – дрібносортний стан.

Завдяки значному напруженню матеріальних і людських ресурсів на об'єктах галузі поступово налагоджувалося виробництво.

У вересні 1944 р. підприємства чорної металургії Дніпропетровської області давали такий асортимент продукції (табл.) [15, арк. 124, 124 зв.].

Підприємство	Один. виміру	План	Фактично	%	Примітки
Завод ім. Дзержинського	тонни				
Сталь		4400	4600	104,5	
у т.ч. піч № 5		2800	2914	104,1	

у т.ч. піч № 3		1600	1686	105,3	
у т.ч. піч № 2		–	–	–	
Прокат розкат придатний	тонни	7650	6597,7	86,2	
у т.ч. тонкий лист					
розкат		930	982	105,6	
придатний		800	876,6	109,6	
середньолистовий	тонни				
розкат		4350	3060,3	70,3	
придатний		3000	2272,4	75,7	
середньосортний	тонни				
розкат		2370	2668,4	112,6	
придатний		1200	1933,5	161,1	
Вогнетриви	тонни				
цегла динасова		750	757	100,9	
цегла шамотова		650	757	116,5	
Предмети шир. вжитку (ліжка)	тис. шт.	3000	3576	119,2	
Завод ім. Петровського	тонни				
Сталь піч № 3		1900	3381	177,9	
піч № 4		–	106	–	стала до ладу 30 серпня)
Стале литво	тонни	70	8,2	11,7	
Чавунне литво		200	58,1	29	
Ізложниці	тис. шт.	100	295	295	
Вогнетриви					
Цегла динасова		200	264,5	132,2	
Цегла шамотова		350	388,5	109,3	
Завод ім. Леніна					
Прокат (труби газові)	тонни	290	283,3	97,6	
Облицювання труб		250	303,8	121,5	
Сталь піч № 1		–	136	–	пущена 29 серпня
Предмети шир. вжитку	шт.	1500	1740	116	
Болт для в/ч		замовл. 15 тис.	4907		
ДЗМО					
Чавунне литво	тонни	400	502,1	125,5	
Цегла червона	тис. шт.	35	378,8	108,2	
Завод ім. Лібкнехта	тонни				
Сталь	тонни	700	374	53,4	
Литво чавунне		100	58,1	58,1	
Литво стальне		100	11,6	11,6	
Ізложинці		400	409,2	102,3	
Завод ім. Комінтерна					
Прокат	тонни	–	–	–	
Чавунне литво		29	26,6	91	
Кольорове литво		3,5	1,3	37	
Контора «Головвторчормет»					
Заготовка брухту чорних мет.		6350	6437	101,3	
відвантаження		6350	6424	101,1	
подано вагонів	шт.	233	138	59,2	
Контора					

«Головваторкольормет»					
Заготовка брухту чорних мет.		122	127,7	104,7	
відвантаження		122	127,7	104,7	

У вересні на заводі ім. Дзержинського вичерпалися запаси палива, через що піч № 2 продовжувала простоювати. Внаслідок дефіциту електроенергії замість двозмінної роботи прокатного стану працювала одна зміна. Для виробництва вогнестійкої цегли бракувало вогнетривкої глини і кварцитів. Незважаючи на це, динаміка виробництва демонструвала стійку тенденцію до зростання.

Враховуючи гігантські масштаби відбудовних робіт, союзне керівництво не поспішало з відновленням невеликих підприємств, аби не розпорочувати кошти, матеріали й обладнання. Прикладом може слугувати ситуація, що склалась довкола сталепрокатного заводу ім. Дзержинського в Одесі. У вересні 1944 р. головний інженер підприємства Небрат повернувся з Москви з рішенням НКЧМ про те, що у IV кварталі відбудовні роботи обмежуються ливарним цехом, оскільки керівництво наркомату не визначилося з профілем заводу. У III кварталі було надано 250 тис. крб., що дало можливість завершити роботи тільки на відновленні під'їзних шляхів і складських приміщень. У зв'язку з вказівками наркомату 99 робітників, ІТП і службовців були зайняті винятково на відбудові ливарного цеху та підсобному господарстві [15, арк. 139].

Тим часом на великих об'єктах металургійної індустрії темпи відбудовних робіт неухильно зростали.

З вересня 1943 р. до 1 вересня 1944 р. колектив металургійного заводу ім. Кірова (Макіївка) відновив аглострічки № 3 і № 4 на аглофабриці, доменну піч № 2, розливну машину № 3, газоочистку № 2, рудно-грейферний кран № 2 у доменному цеху, а також печі № 2 – 7 у мартенівському цеху № 2. Восени 1943 р. стала до ладу газогенераторна станція на 23 агрегатів, а в липні 1944 р. – міксерне відділення.

У прокатному цеху № 3 до травня 1944 р. ввели в дію стани «600» (заготовки), «330», (сортовий), «280» (дрібносортний), у прокатному цеху № 4 – стан № 3 тонколистний.

Загальний обсяг капіталовкладень у відродження Макіївського металургійного заводу ім. Кірова з вересня 1943 р. до вересня 1944 р. становив 47 млн. 746,6 тис. крб., у тому числі 27 млн. 22,8 тис. крб. – з бюджету заводу [15, арк. 174].

Обсяги виконаних робіт були такими: земляні – 14195 м³, бетонні й залізобетонні – 2957 м³, цегляна кладка – 6167 м³, вогнетривка кладка – 4634 м³, покрівля – 51328 м², скляні роботи – 9548 м², монтажні – 3714 тонн [15, арк. 174 зв.].

У липні – серпні 1944 р. завод давав 46 тис. т агломерату, 3773 т чавунного литва, 12 тис. т сталі, 7 тис. т товарного дроту, а також 450 чавунних пічок, 1200 ліжок [15, арк. 181].

До річниці визволення Донбасу від гітлерівських загарбників (8 вересня 1944 р.) було підготовлено звіт «Про підсумки відбудови підприємств металургійної та коксохімічної промисловості Ворошиловградської області». Наслідки руйнувань оцінювались на Ворошиловградському металургійному заводі – у 167 млн. крб., Ворошиловському коксохімічному – 65 млн. крб., Кадіївському КХЗ – 32 млн. крб., Алмазнівському металургійному – 42 млн. крб., Ольховському КХЗ – 6,7 млн. крб., Лутугінському чавунно-ливарному – 16,8 млн. крб., Брянському КХЗ – 14,5 млн. крб., Кадіївському ливарно-механічному – 4 млн. крб., заводі ім. Якубовського – 3,32 млн. крб., всього – 387,3 млн. крб.

Відразу після вигнання ворога розпочалися роботи з відродження промислового потенціалу області. До 1 вересня 1944 р. були відновлені та введені в експлуатацію 7 батарей коксових печей, 2 мартенівські печі. 5 жовтня 1944 р. відбувся пуск доменної печі № 2 Ворошиловського металургійного заводу. Введений до ладу Лутугінський чавуно-ливарний завод, відновлено 30 тис. м² житлової площі, дитячі садки, яслі, лазні, клуби та інші об'єкти.

До 1 вересня 1944 р. завод освоїв 66 млн. 15 тис. крб. коштів, асигнованих на відбудову.

За цей час Ольховський КХЗ випустив 41,5 тис. т коксу, Кадіївський – 42,854 т, Брянський – 5850 т, а всього – 90204 т, Ворошиловський металургійний дав 6 тис. т сталі, Лутугінський – 2 тис. 60 т, а Кадіївський – 55 т чавунного литва.

Зростає кадровий потенціал підприємств. Якщо у жовтні 1943 р. на Ворошиловському металургійному було задіяно 1062 робітники, то у червні 1944 – 5672, Алмазнівському – відповідно 286 і 510, Кадіївському КХМ – 344 і 1035 (у липні), Ольховському КХЗ – 188 і 681 (у серпні).

Від жовтня 1943 р. до серпня 1944 р. продуктивність праці зросла на Алмазнівському металургійному заводі – на 188 %, Брянському КХЗ – 207 %, Кадіївському КХМ – 162 %, Лутугінському – 174, Ворошиловському металургійному – 180 %, Кадіївському ливарно-механічному – на 187 %.

Значною була частка жіночої праці: на Алмазнівському заводі працювало у липні 1944 р. 298 жінок, Ворошиловському металургійному – 2500, Брянському коксохімічному – 217, Лутугінському – 278, Ольховському – 390, ім. Якубовського – 92.

Проблема дефіциту кадрів вирішувалася шляхом їх підготовки власними силами. Так, до кінця літа 1944 р. на Ворошиловському металургійному заводі було підготовлено 400 кваліфікованих робітників, Алмазнівському – 177, Лутугінському – 108, Ворошиловському КХЗ – 194, Брянському – 177, Кадіївському КХЗ – 166, Ольховському – 268, Кадіївському ливарно-механічному – 44, ім. Якубовського – 110.

У документі описувався хід відбудовних робіт на підприємствах області. Так, гігант металургійної промисловості – Ворошиловський завод – у довоєнний час мав 4 діючих домни продуктивністю 250 – 300 т на добу, 7 мартенівських печей продуктивністю 750 – 800 т сталі на добу, 4 прокатних стани (750 – 850 т на добу), а також 24 допоміжних цехи, паровозний парк на 30 паровозів, вагонний парк на 1500 одиниць рухомого складу, 130 км під'їзних шляхів.

Продукція підприємства – швелери, квадратний, круглий та смуговий метал, а також метал для снарядів – надходила у ВПК та будівельну галузь.

З метою розширення виробництва на заводі почалося зведення нового мартенівського цеху (2000 т сталі на добу), блюмінг, безперервний листопрокатний стан, пресовий і калібрувальний цехи. Однак війна перешкодила реалізації цих планів.

7 березня 1944 р. мартен № 5 дав першу сталь. До 1 вересня 1944 р. на заводі було відновлено: домну № 5 продуктивністю 500 т чавуну на добу, повітродувну машину на 1500 м³/хв., газоочисну систему, розливну машину № 3, мартенівську піч № 5 продуктивністю 80 т сталі на добу, мартенівську піч № 4 (80 т на добу), парокотельні № 6 – 8 т та ВЕЦ, ливарний цех (2 вагранка), мехцех на 22 верстати, ковальський цех на 3 молоти, цех металоконструкцій на 10 верстатів. Крім того, вдалося укласти 40 км під'їзних шляхів.

Продовжувалися роботи на домні № 4 і мартенах № 6 і № 7, турбогенераторі на 7500 квт.

Восени 1944 р. заст. зав. відділу металургії ЦК ВКП(б) Шевченко склав довідку «Про потужності, введені в дію на металургійних заводах Наркомчормету в Україні до 25 листопада 1944 р.».

Назва агрегатів	Працювало до війни		Введено до 25. XI		У % до 1941 р.	
	Кількість	Річна потуж. (тис. т)	Кількість	Річна потуж. (тис. т)	До кільк. агрег.	До потужн.
<u>По Україні</u>						
Доменні печі	47	10630	11	1945	23,4	18,3
Мартенівські печі	96	7458	27	1160	28,1	15,6
Бесемерівські конв.	11	1886	2	240	18	13
Прокатні стани	86	10324	17	2177	20	20,9
Трубопрокатні стани	13	580	3	150	23	26
Коксові батареї	121	16824	56	3984	46,4	23,4
<u>У т.ч. в Донбасі</u>						
Доменні печі	28	5732	8	1365	28,6	23,8
Мартенівські печі	50	3867	17	825	34	21,4
Бесемерівські конв.	3	454	2	240	66,6	58
Прокатні стани	40	4544	11	1772	28	39,2
Трубопрокатні стани	4	226	2	120	50	53,2
Коксові батареї	103	11493	55	3918	53,3	34,2

З 1 січня до 20 листопада 1944 р. на відновлених агрегатах вироблено продукції (див. табл.) (у тис. т.): [16, арк. 207, 208]

Назва продукції	В УРСР			У Донбасі		
	План	Фактично	%	План	Фактично	%
Чавун	526,2	480,1	91	490	448	91,6
Сталь	613,7	444,5	72,7	542,5	400,8	74
Прокат	310,7	361,8	84,7	277,6	231,2	83,5
Труби	9,3	10,8	116	9,3	10,8	116
Кокс	1666,4	1342,8	81	9,3	10,8	116
Вогнетр. цегла	142,4	151,3	106	142,4	151,3	106
Вогнетр. глина	185	195,4	105,5	185	195,4	105,5
Вапняк	403,4	393,8	97,7	403,4	393,8	97,7
Доломіт	75,5	79,8	105,7	75,5	79,8	105,7
Залізна руда	671,6	728,4	108	–	–	–

Звичайно, спираючись лише на місцеві ресурси, складно було розраховувати на успіх. Об'єкти металургійної галузі одержували й незначну кількість імпортного устаткування.

Про асортимент надходжень з-за кордону для чорної металургії УРСР дає уявлення відомість № 7 (додаток до наказу НКЧМ № «258» від 29 листопада 1944 р.) Можна лише припускати, чи ці надходження здійснювались у рамках ленд-лізу, чи згідно з окремими економічними угодами [16, арк. 244].

Назва обладнання	Одиниця виміру	Кількість
Блюмінги	ком пл.	3
Крупносортні стани 26 ¹¹ –32 ¹¹	–/–	2
Середньосортні стани 14 ¹¹ –24 ¹¹	–/–	1
Середньо листовий стан	–/–	1
Стан «Штифель»	–/–	1
Бесемерівські конвертори	–/–	4
Агломераційні установки	–/–	2
Волочильне обладнання	–/–	75
Котли парові (60–75 т/год)	–/–	2
Пересувні електростанції (50–100 кВт)	шт.	25
Турбогенератори (12000квт)	–/–	2
Молоти електропневматичні кувальні	–/–	
Молоти електропневматичні 0,1–0,2 т	–/–	6
Молоти електропневматичні 0,25–0,35 т	–/–	7
Молоти електропневматичні 0,5 т	–/–	2
Молоти повітряні кувальні 0,5–0,75 т	–/–	3
Молоти повітряні кувальні 1,5–2 т	–/–	1
Молоти повітряні кувальні 2 – 3 т	–/–	2
Ножиці гільйотинні	–/–	7
Прес-ножиці комбіновані	–/–	10
Отворопробивні преси одно- і двосторонні	–/–	5
Ножиці для різання сортового металу	–/–	2
Комплектні установки для виготовлення залізничних підкладок і накладок	компл.	2
Пакетувальні преси (8 т/год)	–/–	3
Пакетувальні преси для пакетирів та кузовів	–/–	1
Лабораторне обладнання	тис. доларів	175
Електрощітки	тис. шт.	80

Додаток № 15 до наказу № 258 НКЧМ містив також відомість № 8 – «Промислове обладнання, замовлення на яке розміщувалося в США в рахунок IV протоколу». У документі йшлося про 8 комплектів обладнання доменних печей, 20 комплектів мартенівських, 5 комплектів

кокових батарей, 6 агломераційних установок, 42 одиниці турбоповітродувок та вентиляторів для доменних і мартенівських печей, по одному комплекту блюмінга – 40, крупносортового 26¹¹–32¹¹, середньосортового 14¹¹ – 24¹¹ і рейко-балкового станів [16, арк. 245].

Партійно-радянські органи постійно тримали в полі зору питання забезпечення металургійних підприємств необхідними видами сировини.

10 листопада 1944 р. з Москви до ЦК КП(б)У надійшла урядова телеграма, в якій наводився уривок з постанови ДКО № 6861 від 4 листопада 1944: «Зважаючи створення зимових запасів металургійної сировини для забезпечення нормальної роботи підприємств чорної металургії найважливішим завданням Наркомчормету й НКШС, Державний Комітет Оборони ухвалює:

Пункт 3. Для забезпечення виконання встановленого плану накопичення запасів – металургійної сировини та відвантаження його підприємством Наркомчормету у листопаді 1944 року, зобов'язати НКШС (т. Кагановича) і начальників Південно-Донецької і Сталінської залізниць забезпечити подачу порожніх вагонів, Наркомчормет (т. Тевосяна) і директорів заводів та рудоуправлінь забезпечити відвантаження: по Південно-Донецькій залізниці: залізної і марганцевої руди по станціях Єнакієве і Макіївка у першій, другій та третій декадах листопада по 45 вагонів на добу; флюсів у першу чергу декаду листопада по 172 вагони на добу, у другій декаді листопада по 193 вагони на добу, у третій декаді листопада по 172 вагони на добу, вогнетривів у першій декаді по 172 вагони на добу, у другій декаді листопада по 145 вагонів на добу, у третій декаді листопада по 127 вагонів на добу, в тому числі по Часів-Ярському рудоуправлінню та інших заводах у першій, другій і третій декадах листопада по 74 вагони на добу; по Красногорському заводу вогнетривів у першій, другій і третій декадах листопада по 33 вагони на добу; по Сталінській залізниці: залізної і марганцевої руди: по Криворізькому рудоуправлінню в першій, другій і третій декаді листопада по 460 вагонів на добу, по Нікопольському рудоуправлінню в першій, другій і третій декадах листопада по 24 вагони на добу, металолому в першій, другій і третій декадах листопада по 25 вагонів на добу» [16, арк. 244].

Очевидно, наказ № 953 НКШС від 4 листопада був підготовлений в руслі виконання постанови ДКО. Тому дещо незвично сприймається детальніший розпис рухомого складу для вивезення металургійної сировини у постанові порівняно з наказом наркомату.

Звертає на себе увагу й ще одна обставина. Якщо наказ Наркомату шляхів сполучення датований одним числом з постановою ДКО, то можна припустити два варіанти його підготовки: або його текст складався на підставі заздалегідь доведених апаратом ДКО вказівок (у цьому випадку діяла звичайна практика, коли проект постанови ДКО готувало певне відомство), або ж (що менш імовірно, враховуючи зміст документа) існують підстави для висновку про неймовірну оперативність та виконавську дисципліну керівництва наркомату.

Ситуацію в галузі наприкінці 1944 р. ілюструють дані, наведені в таблиці [16, арк. 296, 297].

**Виконання плану
з виробництва чавуну, сталі, прокату і руди підприємствами Наркомчормету в
Україні за грудень 1944 року (в тоннах)**

Назва заводів	Продукція	План на грудень 1944 р.		Фактично вироблено	У %	
		загальний	у т.ч. на діючі агрегати		до заг. плану	до плану діючих агрегатів
Сталінська область						
Єнакіївський	чавун	31500	25440	21988	69,8	86,4
	сталь	28700	24800	15704	54,7	63,3
	прокат	28900	28900	16961	58,4	58,4
Сталінський	чавун	17300	17300	11479	66,3	66,3
	сталь	15500	10800	6840	44,1	63,3
	прокат	8600	5490	1763	20,5	32
Макіївський	чавун	27000	27000	21276	78,8	78,8
	сталь	21000	16500	10295	49	62,2
	прокат	16600	16600	6800	41	41 т
Костянтинівський	чавун	5500	5500	4422	80,4	80,4
	сталь	9100	9100	4207	46,2	46,2
	прокат	1000	–	–	–	–

Краматорськи	чавун	13000	–	–	–	–
	сталь	6400	6400	1390	21,7	21,7
«Азовсталь»	чавун	2400	–	–	–	–
	сталь	18600	–	–	–	–
Всього по області	чавун	118300	75240	59165	50	78,6
	сталь	93300	67600	38436	38,7	56,8
	прокат	55100	50990	25524	46	50
Ворошиловградська область						
Альчевський	чавун	12500	8000	5760	46,1	72,2
Дніпропетровська область						
Завод ім. Дзержинського	чавун	22100	22100	9570	43,4	43,4
	сталь	15500	12300	3116	20	25,3
	прокат	8100	8100	печі і стани зупинені		
Завод ім. Петровського	чавун	15600	15600	13430	86	86
	сталь	12000	7830	1104	9,2	14,1
	прокат	5500	5500	2603	47,5	47,5
Завод ім. Лібкнехта	сталь	800	800	піч зупинена		
Завод ім. Леніна	сталь	3100	3100	печі і стани зупинені		
	прокат	2300	2300	–	–	–
	труби	1300	1300	–	–	–
ЗМО	сталь	2000	–	–	–	–
«Кривбасруда»	залізна руда					
	видобуток	350000	350000	140881	40,2	40,2
	відвантаж.	354600	354600	180988	51	51
«Нікополь-Марганець»	марг. руда					
	видобуток	2500	2500	2622	10,4	10,4
	відвантаж.	15000	15000	14958	95,8	95,8
Всього по області	чавун	37700	37700	23000	61	61
	сталь	33400	23030	4220	12,6	18,7
	прокат	15900	15900	2603	16,4	16,4
	труби	1300	1300	стани зупинені		
Всього на підприємствах НКЧМ в Україні	чавун	167500	121000	87925	53,4	72,5
	сталь	132700	90603	42656	32,4	47,3
	прокат	71000	66890	28127	39,6	42
	залізна руда					
	видобуток	350000	350000	140881	40,2	40,2
	відвантаж.	354600	354600	180988	51	51
	марг. руда					
	видобуток	25000	25000	2622	10,4	10,4
	відвантаж.	15000	15000	14958	95,8	95,8*

Дані таблиці свідчать про труднощі, з якими зіткнулися трудові колективи практично всіх підприємств галузі. Однак, слід мати на увазі, що йдеться про період, коли бойові дії велися ще на території республіки. Всі основні ресурси спрямовувалися на діючі об'єкти ВПК, які в цей час перебували за межами УРСР. Долаючи дефіцит матеріалів, фінансових асигнувань, кваліфікованої робочої сили, керівники об'єктів чорної металургії переважно на ентузіазмі й самовідданості робітників та ІТП піднімали їх з руїн, монтували обладнання й запускали технологічні лінії.

* Укладачі з якихось причин не вказали дані по трубах, які катав лише один завод ім. Леніна (Дніпропетровська обл.).

Напевно, цей метал був найціннішим з того, який виплавляли металурги за все своє життя, адже він допомагав тим, хто перебував у лавах діючої армії, громити ворога і гнати його з рідної землі. Ця мотивація виявилася сильнішою за всі негаразди що супроводжували початковий етап відбудови: важкі умови праці, брак житла, одягу та їжа, страждання від загибелі родичів і друзів. Саме у ці найважчі роки закладалася база для повноцінного відродження металургії республіки як однієї з провідних галузей економіки.

Джерела та література:

1. Вознесенский Н. А. Военная экономика СССР в период Великой Отечественной войны / Н. А. Вознесенский. – М.: Госполитиздат, 1947. – 192 с.
2. Головка М. Л., Лисенко О. Є. Профспілки України 1941–1945 рр. / М. Л. Головка, О. Є. Лисенко – К.: АПСВ ФПС України, 2002. – 311 с.
3. Історія робітничого класу Української РСР: у 2 т. – Т. 2. – К., 1967. – 507 с.
4. История рабочих Донбасса: В 2. т. – К.: Наукова думка. 1982. – Т. 2. – 432 с.
5. Економічна історія України: історико-економічне дослідження в двох томах. – Т. 2. – К.: Ніка-Центр, 2011. – 608 с.
6. Коваль М. В. Україна в Другій світовій і Великій Вітчизняній війнах (1939–1945 рр.) / М. В. Коваль. – К.: Альтернативи, 1999. – 336 с.
7. Лобода М. Трудові ресурси у важкій промисловості України під час нацистської окупації у відбудовний період (1941–1950 рр.) / М. Лобода. – К.: Інститут історії України НАНУ, 2011. – 206 с.
8. Митрофанова А. В. Рабочий класс СССР в годы Великой Отечественной войны / А.В. Митрофанова. – М.: Наука, 1971. – 575 с.
9. Українська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу у 1941 – 1945 рр.: У 3 т. – К.: Наукова думка. – Т. 3. – 1969. – 455 с.
10. Чадаев Я. Е. Экономика СССР в годы Великой Отечественной войны (1941 – 1945 гг) / Я. Е. Чадаев. – 2-изд., перераб. и доп. издание. – М.: Мысль, 1985. – 492 с.
11. Чернега П. М. Вклад робітників України у зміцнення воєнно-економічної могутності СРСР в роки Другої світової війни (1939 – 1945 рр.) / П. М. Чернега. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2004. – 428 с.
12. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України). – Ф. 1. – Оп. 23. – Спр. 1077. – Арк. 164 – 165.
13. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 23. – Ч. I. – Спр. 626. – Арк. 16 – 18.
14. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 23. – Спр. 1082. – Арк. 77 – 85.
15. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 23. – Ч. I. – Спр. 1067.
16. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 23. – Ч. I. – Спр. 1071.

Аннотація

Раскрываются особенности возрождения металлургической отрасли Украины на завершающем этапе Второй мировой войны. Анализируются характер и масштабы ущерба, нанесённых этому сегменту промышленности в ходе эвакуационных мероприятий и боевых действий.

Ключевые слова: Вторая мировая война, Украина, индустрия, чёрная металлургия, восстановительная стратегия, финансовые, материальные, трудовые ресурсы.

Annotation

The main features of metallurgical industry in Ukraine on the ending period of Second World War are reviled in the article. The character and the scale of loses that caused damages to this segment of industry during evacuation and military operations are analyzed as well.

Keywords: Second World War, Ukraine, industry, siderurgy, renewable strategy, financial, material and staff resources.